

TERCÜME




KUR'ÂN, HADİS
VE
İSLÂM HUKUKU


Matthew S. Gordon*
 Prof. Dr., Miami Üniversitesi
 İslam Tarihi Bölümü

Çev. Mustafa Kara
 Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi
 İlahiyat Fakültesi Tefsir ABD
 e-posta: mustafakara.tr@hotmail.com

Öz

Bu yazıda, Kur'ân-ı Kerîm, hadis ve İslâm hukuku farklı boyutlarıyla öznlü bir biçimde ele alınmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak Kur'ân'ın kutsallığı ve mesajı, İslâm toplumu açısından ifade ettiği önem, erken dönem tefsir faaliyetleri, Allah, insanoğlu, Cennet ve Cehennem ilişkisi, Mahşer/Hesap Günü, dünya hayatında insanın Allah'a, Kur'ân'a, kendisine ve toplumuna karşı sorumlulukları, Kur'ân'a göre müslüman toplumun nitelik ve yükümlülükleri, Kur'ân'ın topluma rehberlik etme fonksiyonu üzerinde durulmaktadır. İkinci olarak, Hz. Muhammed'in hayatı ve öğretileri, Hz. Muhammed-hadis ilişkisi, hadis kavramı –ki, "Hz. Muhammed'in peygamberlikle görevlendirildikten sonra söylediği söz, ortaya koyduğu davranış veya insanların davranışları karşısındaki onaylarından oluşmaktadır-, Müslüman alimlerin doğru hadisi uydurma olanlarından ayıklama ve doğru olanı tespit etme çabaları inceleme konusu yapılmaktadır. Son olarak da, Sunnî hukuk ekolleri ile Şîî-Caferî ekolü veciz bir şekilde tanıtılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Allah, Kur'ân, Hz. Muhammed, Hadis, İslâm Hukuku.

QURAN, HADİTH, AND THE LAW

Abstract

In this writing Quran, hadith and the Islamic law have been studied with their different dimensions briefly. In this context, firstly it dwells on the holiness of Quran and its message and what importance it signifies for Islamic society; early period tafsir studies; Judgement Day; relationship between Allah, humanbeing, Heaven and Gehenna. Regarding this issue this study also handles the responsibilities of hu-

* Bu yazı, Gordon tarafından kaleme alınan *World Religions / Islam* adlı kitabın *Quran, Hadith, and the Law* başlıklı 4. bölümünün (ss. 52-65) çevirisini içermektedir. (Matthew S. Gordon, *World Religions / Islam*, New York: Chelsea House Infobase Publishing, 2009).

manbeings towards Allah, Quran, society and himself in life of the World; qualifications and obligations of Muslim community according to Quran and leading functions of Quran directed society. Secondly it examines life of Muhammad and his teachings, the relationship between Muhammad and the hadith, the concept of hadith-*which composes of talks, behaviors and confirmations of Mubammad after his prophecy*- the struggles of distinguished /debugging true hadith from fabrication one and identification true hadith. Finally Sunni legal schools and shii- Jafiri school have been introduced briefly.

Keywords: God, Quran, Muhammad, Hadith, the Law.

Müslümanlar, Hz. Muhammed'in yaşamı boyunca açıkladığı, takipçilerinin onun denetimi altında yazıya geçirdiği ve ölümünden kısa bir süre sonra da kitap haline getirdiği Allah'ın gerçek kutsal kitabı Kur'an'ın ilkelerine inanırlar. Bu nedenle Kur'an, İslâm'ın temelini ve yol gösterici ruhunu oluşturur.

1. ALLAH'IN KUTSAL KİTABI

Müslümanlar Kur'an'la genç bir yaşta tanışırlar ve onların birçoğu yaşamları boyunca onu çalışırlar. Kur'an ayetleri bebeklerin kulaklarına okunur ve Müslüman çocukları konuşma yaşına gelir gelmez Kur'an ayetlerini ezberden okumaya başlarlar. Müslüman çocukları Kur'an'ı sesli bir şekilde okuyarak ve ayetleri elle yazarak /kopya ederek okuma yazmayı öğrenirler. Müslüman gençler ergenlik dönemine yaklaştıklarında Kur'an'ı dualarında / ibadetlerinde kullanmayı öğrenirler. Kur'an'a bağlılık, ölmek üzere olan kişiye sık sık kitaptan bazı bölümlerin okunduğu, müslümanın hayatının son günlerine kadar devam eder. Son olarak İslâmî gelenek takip edilerek, Kur'an ayetlerinden seçilmiş pasajlar yakın zamanda ölmüş bir müslümanın mezarının üzerinde okunur.

Kur'an'ı ezberleme ve ezberden okuma, İslâm dünyasında büyük önem verilen aktivitelerdendir. Müslüman çocukların pek çoğu Kur'an ayetlerini ezberlerler ve onları sürekli olarak dualarda /ibadetlerde ve diğer merasimlerde kullanırlar. Bazı Müslümanlar, toplumlarında kendilerine saygınlık kazandıran bir iş olarak Kur'an'ın tamamını ezberlemeye çalışırlar. Müslümanlar, Kur'an'ı ezbere okuma konusuna da büyük önem atfederler. İslâm dünyasının her tarafında Müslümanlar, güzel okunan Kur'an'ı dinlemek için toplanırlar ve özellikle güzel terbiye edilmiş ses sahiplerine büyük iltifat gösterirler.

Müslümanların Kur'an'a karşı hissettikleri şükran ve sevginin derinliğini ifade etmek zordur. Müslümanlar için Kur'an, insanlık tarihinde eşsiz bir olaydır. Onun, Hz. Muhammed tarafından getirilen gerçek bir mucize olduğu sık sık anlatılır. Kur'an'ın, Allah'ın kelamını /sözünü temsil ettiği için mükemmel bir eser olduğu düşünülür. Allah gibi o da, ebedî ve değişmezdir.

2. KUR'ÂN'IN MESAJI

İslâmî geleneğe ve bizzat Kur'ân'a göre Kur'ân, Allah tarafından dünyaya gönderilen vahiy silsilesinin en sonucusudur. O'nun elçileri arasında Tevrat'ı getiren Hz. Musa ve diğer İbrânî /Yahudi peygamberler ile İncil'deki öğretilerini ve yaşamını belgelendiren taraftara sahip olan Hz. İsa vardır. Onlar gibi Hz. Muhammed de, ilâhî bir mesaj olan Kur'ân'ı getirmiştir.

Bu nedenle Müslümanlar, Hz. Muhammed'den daha önce gelmiş olan Hz. Musa, Hz. İsa ve diğer peygamberler tarafından getirilen önceki mesajları reddetmezler. Aksine İslâmî gelenek, sözü edilen önceki peygamberlere ve onların mesajlarına büyük saygıyla yaklaşır. Bununla birlikte Kur'ân, her şeyden önce hem Yahudi hem de Hıristiyan kutsal kitaplarının mesajlarını yorumlamaya çalışan erkek ve kadınlar tarafından zamanla tahrif edildiğini öğretir.

Örneğin, Yahudi ve Hıristiyanlar, Tanrı tarafından seçilmiş insanlar olduklarını iddia ettikleri için Kur'ân'da eleştirilmektedir. Kur'ân şunu ifade eder: Eğer seçilecek birisi varsa, kimin ve ne sebeple seçileceğine hiç kimse değil, sadece Allah karar verecektir. Hıristiyanlar, Hz. İsa'yı Tanrı gibi düşündükleri için de eleştirilmektedir. Müslümanlara göre bu, Allah'ın ilâhî niteliğini paylaşmak veya O'nun ilâhî bir ortağı olduğunu söylemektir. Bu düşünce ise, Allah'ın mutlak birliği gibi en temel İslâmî prensibe aykırıdır.

Kur'ân, herhangi bir obje veya yarattığı Allah'la birleştirmeye çalışan kişi veya grubu kınar. Müslümanlar, (Allah'la herhangi bir şeyi birleştirmek gibi) bir davranış için şirk tabirini kullanırlar ve bunun insanların işleyebileceği affedilmez günahlardan biri olduğuna inanırlar. Yine Müslümanlar, İsa'nın tanrısallığını iddia ettüklerinde Hıristiyanların şirk bir iş yaptıklarına inanırlar.

Müslümanlar Kur'ân'ın rolünün, Allah'ın önceki mesajlarına erkek ve kadınların ekledikleri yanlışları ve sahte fikirleri düzeltmek olduğuna inanırlar. Allah'tan gelen son mesaj olduğu için onun mükemmelliğine inanılır. O, önceki vahiylerin tahrif edildiği hususunda insanları uyarmak ve onları doğru dine geri döndürmek için gönderilmiştir.

3. ALLAH, İNSANOĞLU, CENNET VE CEHENNEM

İslâmî geleneğe göre Allah her şeyden önce merhametlidir. Günah işleyen insan pişman olduğunda Allah'a ibadet etmeye geri dönüp samimi bir dini hayatı tercih ettiği sürece onu bağışlamaya hazırdır. Allah, aynı zamanda cömerttir de. Kur'ân, Allah tarafından insanlar için verilen doğal dünyanın bol nimetlerinden sıklıkla söz eder. O şöyle der:

“Allah, gökleri ve yeri yaratıp bulutlardan su indiren, ardından da sizi beslemek için onunla ürünler meydana getirendir.”²

1 İbrâhîm 14/32.

Bununla birlikte Allah'ın merhamet ve şefkatinin en önemli delilleri, başta Hz. Muhammed ve Kur'an olmak üzere, peygamberler ve vahiydir. Bunlar erkek ve kadınlara dünyada doğru yolu bulmaları ve en sonunda kurtuluşa ermeleri için ihtiyaç duydukları rehberliği yaparlar. Vahiy ve Hz. Muhammed'in sözlerinin çeşitli işlevleri vardır. (Örneğin), onlar günah işlemenin zararlarına karşı insanları uyarırlar, Allah hakkında ve doğru ibadet usullerine ilişkin bilgi sağlarlar ve vahiy ile Hz. Muhammed'in öğretilerini takip eden kişileri bekleyen mükafatları tanıtır.

3.1. Mahşer/Hesap Gününün Sahibi

Elbette Allah, Mahşer gününün de sahibidir. O'nun merhameti büyük olduğu kadar güç ve adaleti de büyüktür. Pişmanlık duyan günahkarları Allah affedecek, ancak kötülüklerinde ısrar eden günahkarları affetmeyecektir. Kur'an'da bir ayet şöyle der: Dünyanın tüm servetiyle, hatta onun iki katıyla affedilmek için çaba sarf eden günahkar kişi, yine de başarısız olacaktır. Allah, Mahşer günü onların hayatlarını tekrar göz önüne getirecek ve pişmanlık duymadıklarını kendilerine bildirecektir. Onların ödülleri cehennem ateşi olacaktır.

Kur'an, hem Cenneti hem de Cehennem'i açık /gerçekçi tasvirlerle takdim eder. Cehennem'de günahkârlar hem fiziksel hem de zihinsel açıdan şiddetli acı çekeceklerdir. Onların kalp ve akıllarını umutsuzluk ve korku kaplarken, bedenlerine ateş ve erimiş metallere işkence edilecektir. Kurtuluşa erenler için çok farklı bir hayat /tecrübe vaat edilmiştir. Kur'an'da Cennet ise, en güzel yiyecek ve içeceklerden zevk alınacağı, yakışıklı /güzel genç erkek ve kadınlarla arkadaşlıkların kurulacağı ve su kaynaklarının fişkıracığı bereketli bahçeler olarak tanımlanır.

Cehennem'de günahkârlar, Şeytan ve onun taraftarlarıyla bir arada olurlar. İslâmî gelenekte İblis olarak bilinen Şeytan'ın hikâyesi, Kur'an'ın en canlı bölümlerinden birisidir. O, Allah ile insanlık arasındaki özel bir ilişkinin varlığının açıkça ifade edilmesiyle başlar. Allah, insanları yeryüzünde tebliğ yapmak üzere kendisinin temsilcileri olarak yaratmıştır. O, yaratma esnasında insanların özel niteliğini bildirmek için meleklerin toplanmalarını emretmiştir. Allah, onlara ilk insan olan Adem'in önünde secde etmelerini emretmiş; fakat İblis bunu öfkeyle reddetmiştir. Adem'in önünde İblis secde etmeyi reddedince Allah onu ilâhî emre itaatsizliği nedeniyle Cennet'ten çıkarıp atmıştır. Bu olay Kur'an'da şöyle anlatılır:

“O anda secde edenlere katılmayı reddeden *İblis dışında bütün melekler secde ettiler. Allah: 'Ey İblis! Niçin şu secde edenlerin arasında değilsin?' dedi. İblis cevap verdi: 'Ben, çamurdan şekillendirilen kilden yaratılmış birinin önünde secde etmeyeceğim.'* Allah: 'O halde git buradan, sen kovuldun, sen gerçekten Hesap gününe kadar lanetlendin' dedi. *İblis* şunu istedi: 'Allah'ım! Yeniden diriliş gününe kadar bana izin ver!' Allah: 'Sen kararlaştırılmış gün için bekleyenlere katılabilirsin' dedi. *İblis şöyle dedi: 'Sen beni yerdğin için ben de dünyanın göz alıcı unsurlarıyla yeryüzünde bulunan kişileri kesinlikle kandıracığım ve senin samimi kulların dışında bepsini yoldan çıkaracağım.'* Allah: 'Bu, doğrudan doğruya bana çıkan bir yoldur. Benim kullarıma

gelince, yoldan sapıp seni takip eden azgınları hariç, onlar üzerinde herhangi bir etkin olmayacaktır ve şüphesiz Cehennem onların /sana uyanların) yeri olacaktır' dedi."³

3.2. İnsanın Sorumlulukları

Kur'ân, Allah'ın insanlardan İslâm'la ilgili ibadetleri yapmalarını ve Kur'ân okumalarını beklediğini açıkça ifade eder. Bununla birlikte Kur'ân, bir Müslüman olarak yaşamak için insana rehberlik de yapar. Kur'ân'a göre insanlar, gerçekleştirdikleri eylem ve düşüncelerden dolayı bireysel anlamda sorumludurlar. Bu nedenle samimi bir dini hayatı yaşamak için Allah'ın doğru yolunu takip etme kararı her bireyin kendi tercihidir. Bunu yapanlar, Allah'ın merhametini kazanırlar; yapmayanlar ise O'nun öfkesine maruz kalırlar.

4. MÜSLÜMAN TOPLUMU VE KUR'ÂN

Samimi Müslüman sadece bir birey değil, aynı zamanda İslâm toplumunun da bir üyesidir. Bu toplum, Kur'ân'ın ilkelerini ayakta tutma çabası olarak Allah'ın (doğru yoluna) uyma konusunda sorumludur. Kur'ân'ın da belirttiği üzere, “tıpkı daha önce Yahudi ve Hıristiyanları kıldığı gibi Allah, Müslümanları da tek bir toplum kılmıştır, yani ümmet (yapmıştır)”, der. Allah, bu toplumun diğer tüm toplumlara örnek teşkil edecek şekilde davranmasını ister.

4.1. Topluma Rehberlik Etme

Toplumunu yönlendirmek için Kur'ân, her müslümanın uymasını istediği kurallar koymuştur. Bunlar sadece ibadet yapanların dinî görevlerini değil, aynı zamanda miras ve evlilik gibi toplumun diğer yönlerine ilişkin kuralları da içerir. İslâm tarihinin akış sürecinde bu kurallar, İslâm hukukunun temelini oluşturmuştur. Kur'ân, Müslüman topluluğunun amacının, adaletli bir toplum yaratmak olduğunu söyler. Bu nedenle Kur'ân insanlara yalnızca Allah'ı, Muhammed'i ve vahyi tanıtmakla kalmaz, aynı zamanda Allah'a nasıl kulluk edilmesi gerektiği hususunda Müslüman toplumlara bir rehber olarak hizmet eder.

Kur'ân'ı inceleme ve açıklama, İslâmî eğitimin ve entelektüel /aydın yaşamın önemli bir branşı olarak çok erken dönemlerde başlamıştır. Tefsîr, Kur'ân yorum ve açıklamalarında Müslümanlar tarafından kullanılan bir terimdir. IX ve X. yüzyıllarda Müslüman alimler Kur'ân ayetlerini inceleme konusunda yıllarca çalıştılar. Bu alimlerin en çok ses getiren çalışmaları –ki bugün İslâm dünyasının dört bir yanındaki üniversitelerde hala okutulmaktadır- onların detaylı yorumlarının yer aldığı eserlerdir. Bu çalışmaların belki de en meşhuru, X. yüzyılda Bağdat'ta yaşayan ve adı Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 923) olan bir alim tarafından kaleme alınan “*Mubtasar Târih er-Rusul ve'l-Muluk ve'l-Hulefâ'*” adlı eserdir.

2 Hicr 15/30-43.

4.2. Hz. Muhammed'in Hayatı ve Öğretileri

Her ne kadar Kur'an İslâm'ın ilkelerini bir arada toplasa da, Hz. Muhammed'in hayatı ve öğretileri gibi Müslümanlar tarafından itibar edilen ve onlara rehberlik eden başka kaynaklar da vardır. Hiçbir birey, Abdullah oğlu Muhammed'e Müslümanlar tarafından gösterilen saygı ve hürmet gibi bir iltifat görmez. Sayısız biyografi ve şürde Müslümanlar, peygambere olan derin bağlılıklarını ifade etmektedirler. Onun Allah'la olan özel ilişkisine istinaden, Müslümanlar tarafından kendisine derin saygı gösterilir. Kendisinden önceki peygamberler gibi o da ilâhî mesajı insanlara ulaştırmak için seçilmiştir. Bununla birlikte Hz. Muhammed'in Allah'a diğer herhangi bir peygamberden daha yakın olduğu düşünülür. O, Allah'ın en son vahyi olan Kur'an'ı insanlara ulaştırmak için seçilmiş bir kişi idi. Bu yüzden onun Allah'la olan ilişkisi eşsizdir.

5. HZ. MUHAMMED VE HADİS

Olağanüstü bir hayat yaşadığı için Müslümanlar tarafından Hz. Muhammed'e derin bir saygı duyulur. (Allah vergisi) kabiliyetli bir öğretmen olarak Hz. Muhammed, dinleyenlerine ilham kaynağı olmuştur. O, büyük bir politik lider olarak, taraftarı olan küçük bir grubu genişleyen bir devletin temelini oluşturan güçlü bir topluma dönüştürmüştür. Usta bir askerî lider olan Hz. Muhammed, taraftarlarına neticede Arabistan Yarımadası'nın tamamının kontrolünü ele geçirme noktasında kendilerinden daha güçlü düşmanlara karşı zafer kazanabilmeleri için liderlik yapmıştır.

Bütün bu sebeplerle çok geçmeden Hz. Muhammed, takipçileri /ümmeti tarafından bir model insan olarak kabul edildi. Söz konusu takipçileri ve onlardan sonraki nesiller için O, sadece örnek gösterilen bir insan değil, aynı zamanda herhangi bir hata yapma yeteneği olmayan masum bir kişi idi. (Dolayısıyla) tüm Müslümanların takip ettiği bir örnek olmuştur.

5.1. Hadis

Hz. Muhammed'in hayatı boyunca Müslümanlar, onun faaliyet ve öğretilerinin hikâyelerini bir araya toplamaya başladılar. Onun samimi takipçileri –ki onlar, Hz. Muhammed'i gün-birlik yıllarca gözlemleyen kimselerdir- onun ölümünden sonra bu hikâyeleri diğerlerine aktarmışlardır. Hadis olarak bilinen bu hikâyeler, çok popüler oldu ve kısa sürede İslâm toplumunun her tarafına yayıldı.

Hadis toplumun tamamına yayılmaya başlayınca Müslümanlar onu büyük bir dikkatle dinlediler. Bu rivayetler hem yazılı hem de sözlü olarak kişiden kişiye, toplumdaki topluma asırlar boyunca nakledildi. Müslümanlar, hadisten hem Hz. Muhammed'in özel yaşamına ilişkin detaylar hem de onun bir asker ve politik lider olarak kazandığı başarılar hakkında bilgi sahibi oldular. Söz gelimi hadislerde Hz. Muhammed'in dinî faaliyetlerini ve aile hayatını tanımlayan bilgiler olduğu gibi onun askerî ve diplomatik metotlarına dair hikâyeler de vardır. Hiçbir Müslüman, her bakımdan Hz. Muhammed gibi olmayı ümit etmez; ancak

pek çok Müslüman, Hz. Muhammed'in örneğini takip etmek için çalışırsa, dindar ve anlamlı bir hayat yaşayacağına inanır.

5.2. Doğru/Sahih Hadisi Bulma

İslâm, Arabistan yarımadası dışına yayılmadan önce Hz. Muhammed hakkındaki bu rivayetlerin çoğunun uydurma olduğu İslâm toplumundaki birçok insan tarafından açıkça biliniyordu. Hz. Muhammed hakkındaki bu rivayetler, peygamberin zamanında hikâyeleri kaydeden kişilerden söz konusu hikâyeleri duyduğunu iddia eden toplumun bazı üyeleri tarafından Hz. Muhammed'in ölümünden sonra meydana getirilmiş uydurmalarlardır. Çoğu zaman bu rivayetleri oluşturan kişiler, söz konusu uydurma işlerinin Hz. Muhammed'e saygının bir işareti olduğunu düşünen iyi niyetli Müslümanlardı. Bazıları da ilk Müslüman toplumda karşılaştıkları problemi aşma konusunda bir gayret olarak yeni hadis üretmişlerdir. Bu faaliyet için hiç kimse cezalandırılmamış, fakat uydurma rivayetleri ayıklama zorunluluğu açıkça ortaya çıkmıştır. Zaten hadis bir toplumda yol gösterici olarak kullanılacaksa, bu toplum sadece doğru hadislerin kullanıldığından emin olması gerekir.

Müslüman âlimler, doğru hadisi bulmak için çok sayıdaki bu rivayetleri tetkik etmeye başladılar. Devlet çok geniş çaplı bir büyüme katettiğinden âlimler pek çok rivayeti bir araya getirmek için uzun mesafeli yolculuklar yapmak zorunda kaldılar. (Böylece) İslâm bilgileri aşamalı olarak gerçek hadisi uydurma olanlarından ayırt etmeyi başardılar. Bu yorucu çabanın neticesi olarak makul sayıda birçok hadis koleksiyonu /külliyatı meydana gelmiştir. Geçen zaman diliminde bu koleksiyonların altı tanesinin İslâm'ın bilgili toplumunca tercih edildiği ve bugün hala İslâm dünyasının dört bir yanındaki üniversitelerde öğrenciler ve hocalar tarafından okunan ölçülü /genellikle kabul edilmiş hadis çalışmalarına konu olduğu görülmektedir.

6. ALLAH'IN KANUNU/HUKUKU

Müslümanlara göre şeriat veya İslâm hukuku, İslâm toplumu için ilâhî bir projedir. O, tüm Müslümanlardan hayatları boyunca uymaları istenen, aile ve toplum içindeki davranışlara ilişkin kuralları içerdiği gibi Allah'a ibadet esnasında yapılması gereken uygulamaları da ihtiva eden talimat ve görevlerin sınırlarını belirler.

Şeriat, ilk Müslümanların duydukları derin ihtiyaçlardan doğmuştur. Fetihler, Medine'deki küçük bir toplumu güçlü bir devlete dönüştürmüştür. Ancak pek çok Müslüman için devletin bu zenginliği, sadece ikinci derece öneme sahip idi. Birinci öncelik, ahlâklı bir İslâm toplumunun temin edilmesiydi. Bu Müslümanlar şöyle diyorlardı: “Şayet Allah'ın mesajı ve Hz. Muhammed'in öğretileri uygulanacaksa, bu çok sayıda İslâm kanunu gerektirmektedir.”

8. asırdan 10. asrın başlarına kadar İslâm âlimleri, söz konusu kanuna uygun topluluğu oluşturma adına zor bir süreçten geçtiler. Karşılaştıkları problemlerden biri, Kur'ân'daki

pek çok pasajın /ayetin farklı âlimler tarafından tartışma ve münakaşa ile sonuçlanan farklı biçimlerde yorumlanmış olmasıydı. Üstelik Kur'ân, onların karşılaştıkları tüm sorulara ilişkin –kısmî de olsa- yanıtlar içermiyordu. Hadisin bile cevap veremediği bu durumlarda onlar, Kur'ân ve hadisin kendilerine gösterdiği istikamet doğrultusunda sahip oldukları kanaatleri kullanarak bir çözüme ulaşmak zorunda kalmışlardır.

10. asır başlamadan önce hukuk uzmanları /İslâm hukukçuları hedeflerine ulaşmışlardı. Şeriatın temel unsurları zaten vardı. Çeşitli âlimler ve onların öğrencileri tarafından yazılan hukuk kitaplarında açıklanan kaideler göstermektedir ki, değişik hukuk âlimleri arasındaki çelişkiler ortadan kalkmamıştır. Karı-koca arasındaki boşanmanın nasıl sonlandırılacağı ve ölen bir kişinin mirasının varisleri arasında nasıl paylaşılacağı gibi hukukun belli konularında âlimler, Kur'ân ve sünnetin müsaade ettiği ölçüde birbirleriyle çelişen kararlara ulaşmışlardır. Bu görüş ayrılıkları, çeşitli İslâm hukuk ekollerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

7. HUKUK EKOLLERİ

Bütün ekoller aynı şekilde ortaya çıkmışlardır. Kabiliyetli bir âlim, düşüncelerini ders ve yazılarında açıklar, onun öğrencileri bunları yeniden gözden geçirir ve sıra ile aynı şeyleri yapan kendi öğrencilerine aktarırlardı. Bu ekollerin bazıları erken dönemde ortaya çıkmış, fakat onların çoğu çabucak yok olmuştur. Varlığını devam ettiren birkaçı, söz konusu ekoller ilk oluşturan kişilere atfedilerek ölümlerinden sonra onların adlarıyla isimlendirilmiştir.

7.1. Hanefî Ekolü

En eski iki Sunnî hukuk ekolü, Hanefî ve Mâlikî olarak isimlendirilir. İlki, Irak'ın Küfe şehrinde yaşayan ve çalışmalarına orada devam eden bir hukuk âlimi olan Ebû Hanife (ö. 767)'nin vefatından sonra bu adı almıştır. O, hukuk sahasındaki pek çok özgün görüşü ve kıvrak zekasıyla âlimler arasında şöhret kazanmıştır. Ebû Hanife, İslâm hukukunu genişletmek için hadisin yanında diğer hukuk teamüllerini de kullanmış ve aşırı uç Kur'ânî hükümlerin /cezaların nadiren kullanılmasını tavsiye etmiştir. Daha sonraki neslin büyük hukuk âlimlerinin bazıları onun öğrencileriydi. Hanefî ekolü genellikle Hindistan, Orta Asya, Türkiye ve Mısır'ın bazı bölgelerinde etkindir.

7.2. Malikî Ekolü

Malikî ekolü, İslâm devletinin ilk başkenti ve hukuk ve din âlimleri tarafından yapılan ciddi çalışmaların merkezi durumundaki Medine şehrinde bir âlim olan Enes b. Malik (ö. 796)'in ismine nispetle adlandırılmıştır. Malik, bu insanların en çok hürmet edilenlerinden biriydi. Emevî halifeleri, Kur'ân'a başvurmaksızın hukuk oluşturulabileceğini iddia ediyorlardı; fakat Enes b. Malik, buna itiraz etti ve hadisin önemini bir kez daha vurguladı. Onun, hadis toplamaya kendini adadığı ve hukuk alanında erken dönemin etkili kitaplarından biri olan *el-Muwattayı* yazdığı bilinmektedir. Malikî ekolü günümüzde Kuzey ve Orta Afrika'da etkindir.

7.3. Şafî Ekolü

Belki de İslâm tarihinde en büyük hukuk âlimi, Şafî hukuk ekolüne ismi verilen ve genellikle Malezya, Güney Arabistan ve Doğu Afrika'da takip edilen Muhammed b. İdris eş-Şafî'dir. O, Filistin'de doğmuş ve ünlü âlim Malik b. Enes'ten ders aldığı Medine'yi de kapsayan Ortadoğu'nun değişik bölgelerinde eğitim görmüştür. Daha sonra Bağdat'ta ve ardından 819 yılında vefat ettiği yer olan Mısır'da ders vermiştir. Şafî, hukuk alanındaki düşüncelerini İslâm'ın ilk döneminin en meşhur kitaplarından biri olan *Risale*'de açıklamıştır.

Kitabında Şafî, hukukçuların hükümlere ulaşmada Kur'ân'dan sonra kullanılacak en önemli kaynağın hadis olduğunu ikna edici bir üslupla tartışmaktadır. Hadise bütün Müslümanlar tarafından üstün değer verilmesinin sebebi, büyük ölçüde bu tartışmadır. Şafî'nin bu eseriyle, Hz. Muhammed'in önemi yeni bir boyut kazanarak yükselmiştir. Ebû Hanife gibi Şafî de, bazıları İslâm hukukunun gelişmesine katkı sağlamaya devam etmekte olan pek çok değerli öğrenciyi etkilemiştir.

7.4. Hanbelî Ekolü

En son ortaya çıkan Sunnî hukuk ekolü, Bağdat'ta Şafî'nin kendisinden daha genç bir çağdaşı olan Ahmed b. Hanbel (ö. 855)'in vefatından sonra isimlendirilen Hanbelî ekolüdür. Ahmed b. Hanbel, tâ baştan beri açık sözlü ve son derece muhafazakâr oluşuyla şöhret kazanmıştır. O, çeşitli dinî ve hukukî konularda diğer âlimlerle sık sık sert tartışmalara girerdi. Hatta o, bir defasında mahkeme üyeleriyle kızgın bir tartışma yaşamış ve görüşleri nedeniyle tutuklanıp dövülmüştür. Bu hadise, öğrenciler ve görüşünü paylaşan daha genç âlimler arasında Ahmed b. Hanbel taraftarlarının güçlenmesine yardım etmiştir. Bugün Hanbelî ekolünün baskın olduğu tek bölge, modern Suudi Arabistan Devleti'dir.

7.5. Şîî Hukuku – Caferî Ekolü

Sunnî Müslüman toplum içinde zikredilen hukuki düşünce ekolleri yanında bir de Caferî ekolü olarak bilinen Şîî hukuk ekolü vardır. Bu ekol, önce Medine'de daha sonra Bağdat'ta yaşayan ve ders veren büyük Şîî alimi Cafer es-Sadık'ın adını almıştır. O, meslek yaşamının ilk yıllarında eser yazarak ve öğrencilerine ders vererek sakin bir hayat yaşamıştır. Ancak 750 yılında Abbasiler iktidara gelince Sadık'ın bu sakin yaşamı bozulmuştur.

Sadık, o zamana kadar Şîî toplumunun önde gelen üyelerinden biriydi. Bu statü, onun pek de hoşuna gitmiyordu. Yeni Abbasi halifeleri, iktidarlarının tâ başından beri Şia'yı politik rakipleri olarak görüyorlar ve bu yüzden Sadık ve diğer Şîî liderleri yakın takip (gözlem) altında tutuyorlardı. Sadık, -özellikle Şîî lider Huseyn gibi başının kesilmesinden korktuğu için- daima politikanın dışında kalmaya özen göstermesine rağmen II. Abbasi halifesi Mansur, birçok defa onun tutuklanmasını emretmiştir. Sadık 765 yılında öldüğünde pek çok insan onun halifenin emri ile zehirlendiğine inanmaktaydı. Şia açısından onun ölümü, iki Müslüman topluluk arasının biraz daha açılmasına neden olmuştur.

